

КОНЦЕПЦІЯ «ВІДНОВНОГО МІСТА»: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ В ЧЕРНІГОВІ

Оксана ГОНЧАРЕНКО

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Пенітенціарна академія України
м. Чернігів, Україна*

Сучасний етап трансформації українських міст в умовах воєнних викликів характеризується не лише подоланням наслідків війни, і відбудови житлового фонду, транспортної й соціальної інфраструктури, але й потребою відновлення соціального капіталу громади та зміцнення довіри між громадянами, державними і суспільними інституціями. Традиційні підходи до управління міським господарством, орієнтовані переважно на інфраструктурне відновлення, є недостатніми для розв'язання складних соціальних проблем сучасних громад. Це зумовлює потребу в нових управлінських моделях, які поєднують фізичну реконструкцію міського простору з відновленням соціальних зв'язків, розвитком культури діалогу та участю громадян в управлінні містом. У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція «відновного міста», що сприяє зміцненню довіри між громадою, владою та інституціями, розвитку культури співпраці й посиленню соціальної згуртованості як передумови сталого розвитку міста.

Європейський досвід формування «відновного міста» пов'язаний із розвитком практик відновного правосуддя, медіації та громадської участі у врегулюванні конфліктів. У межах цього підходу місто розглядається як простір, де соціальні конфлікти та суспільна напруга вирішуються шляхом діалог, відновлення довіри та залучення до цих процесів громади, а не застосуванням репресивних засобів. На відміну від традиційних управлінських моделей, що спираються переважно на адміністративно-правові механізми врегулювання конфліктів, як зазначає Л.Пронько відновні підходи фокусуються на діалозі, взаєморозумінні та спільному пошуку рішень¹. Ідея «відновного міста» виникла і набула поширення завдяки реалізації принципів Restorative Justice у міському управлінні та соціальній політиці. Місто – це середовище, де органи влади, освітні установи, поліція, громадські

¹ Пронько Л. М. Соціальна політика об'єднаних територіальних громад як засіб відтворення людського капіталу сільських територій. *Економічний дискурс*. 2022. Випуск 1-2. С. 74-82

організації та жителі спільно формують культуру врегулювання конфліктів. На європейському рівні розвиток відновних практик підтримують European Forum for Restorative Justice, Council of Europe та European Union, які формують рекомендації щодо інтеграції медіації, відновних програм і громадських діалогів у місцеве управління. Узагальнюючи досвід міста Leuven (Бельгія) можна сказати, що місто є одним із перших, де запровадили концепцію відновного міста. Тут активно використовуються: програми медіації у школах; діалогові кола між громадою та поліцією; відновні сесії між правопорушниками та потерпілими. Ці практики спрямовані на формування культури відповідальності, взаємоповаги та соціальної згуртованості. Іншим містом, не менш показовим є місто Hull (Велика Британія). Місто реалізує програму «Restorative Hull», у межах якої відновні практики інтегрують у роботу шкіл, соціальних служб, поліції та місцевих органів влади. Основна мета – формування міського середовища, де конфлікти вирішуються через діалог і взаєморозуміння. Ще одним містом є Barcelona (Іспанія), в якому функціонує розгалужена система муніципальної медіації, що допомагає вирішувати: конфлікти між мешканцями; суперечки у багатоквартирних будинках; міжкультурні конфлікти у громадах. Це дозволяє зменшити навантаження на судову систему та підвищити рівень довіри до місцевого самоврядування. Заслужує уваги також, досвід міста Amsterdam (Нідерланди), де активно застосовуються програми відновного правосуддя для неповнолітніх правопорушників, що передбачають участь громади та соціальних служб у процесі відновлення втрачених соціальних зв'язків.

Європейський досвід показує, що формування відновного міста потребує:

- інтеграції відновних практик у освітню систему (шкільна медіація, навчання запобіганню насильства);
- розвитку муніципальних служб медіації;
- підготовки фахівців з медіації та фасилітації діалогу;
- спільна діяльність влади, поліції, громадських організацій та освітніх установ;
- підтримка депутатів місцевих рад програм розвитку громад.

Європейська практика демонструє, що концепція відновного міста сприяє: підвищенню соціальної згуртованості громади; зниженню рівня конфліктності та правопорушень; розвитку культури діалогу та відповідальності, залучення громадян у вирішенні місцевих проблем. Досвід реалізації показує, що модель «відновного міста» є ефективним інструментом формування безпечного, інклюзивного та соціально згуртованого міського середовища. Інтеграція відновних практик у систему місцевого управління, освіти та соціальної політики дозволяє не

лише ефективніше вирішувати конфлікти, а й формувати культуру взаємної відповідальності та довіри у громаді.

Застосування концепції «відновного міста» у місті Чернігів в умовах війни росії проти України має враховувати прикордонне розташування міста, воєнні руйнування, травматичний досвід громади та потребу у соціальній згуртованості. Міська влада може інтегрувати принципи **Restorative Justice** у програми розвитку громади шляхом створення міського центру діалогу та медіації, застосування відновних практик у діяльності соціальних служб і залучення громадських організацій до врегулювання локальних конфліктів. У прикордонному місті це сприятиме зниженню соціальної напруги, зумовленої переміщенням населення, втратами та фінансовими труднощами. Війна зумовлює посилення психологічного стресу, що може провокувати конфлікти у громадах. Використання відновних практик передбачає проведення громадських діалогів, підтримку взаємодії між місцевими жителями та внутрішньо переміщеними особами, а також розвиток програм взаємодопомоги. Це сприяє відновленню довіри між членами громади та формуванню спільної відповідальності за розвиток міста. Важливу роль у формуванні культури діалогу відіграє освіта. У школах Чернігова доцільно запровадити програми шкільної медіації², тренінги протидії насильства та молодіжні клуби діалогу і громадянської участі, що сприятиме розвитку в молоді навичок конструктивного врегулювання конфліктів і демократичної взаємодії.

Для прикордонного міста важливим є поєднання безпекової політики з відновними підходами. Співпраця місцевої влади, поліції, громадських організацій і соціальних служб може передбачати застосування медіації у врегулюванні конфліктів у громадах, а також підтримку та інтеграцію ветеранів у цивільне життя³. Концепція відновного міста передбачає спільне відновлення міського середовища через громадські обговорення відбудови пошкоджених районів, участь мешканців у плануванні міського простору та створення публічних і меморіальних просторів пам'яті. У Чернігові реалізація даних підходів сприяє діяльності громадської ради, яка забезпечує участь громадськості у процесах ухвалення рішень, що сприяє формуванню колективної ідентичності та зміцненню зв'язку між громадянами і міською владою. Адаптація європейського досвіду формування «відновного міста» сприяє зміцненню соціальної згуртованості та стійкості громади Чернігова. Поєднання відновних практик, громадського діалогу та участі мешканців у процесах відбудови створює передумови для формування

² Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX.

³ Svetlichnyi I. Restorative justice as an element of criminal protection of children's rights. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2020. No. 4. P. 383-386.

безпечного й інклюзивного міського простору в умовах тривалих безпекових викликів. У зв'язку з цим важливим є визначення основних етапів запровадження відновних підходів у розвиток міста (табл. 1).

Таблиця 1

**Етапи впровадження моделі «відновного міста» у громаді
Чернігова**

Етап	Зміст	Учасники	Очікувані результати
Аналітично-діагностичний	Оцінка соціальних наслідків війни для громади, виявлення конфліктних зон, визначення потреб мешканців, ВПО та ветеранів	Міська військова адміністрація, соціальні служби, громадські організації	Формування цілісного розуміння соціальних викликів громади та визначення пріоритетних напрямів відновних програм
Інституційний	Створення організаційних структур для реалізації відновних практик (центр медіації, діалогові платформи, координаційні ради) на основі принципів Restorative Justice	Органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, освітні установи, громадські організації	Формування інституційної основи для системного застосування відновних практик у громаді
Освітньо-комунікаційний	Підготовка фахівців з медіації, проведення тренінгів із протидії насильству, впровадження програм шкільної медіації та громадянської освіти	Освітні заклади, тренінгові центри, психологи, медіатори	Поширення культури діалогу та мирного врегулювання конфліктів серед населення
Практичний	Реалізація програм громадського діалогу, медіації, підтримка ветеранів, інтеграція внутрішньо переміщених осіб, участь громади у відбудові міського простору	Міська громада, соціальні служби, ветеранські організації, волонтери	Зниження соціальної напруги, посилення довіри між мешканцями та інституціями
Оцінювально-розвитковий	Моніторинг результатів програм, оцінка їх ефективності, коригування політик і поширення практик	Органи місцевого самоврядування, аналітичні центри, науковці	Підвищення ефективності відновних практик та їх інтеграція у довгострокову стратегію розвитку міста

Поетапне запровадження моделі відновного міста у Чернігові дає змогу поєднати соціальне відновлення громади з процесами післявоєнної відбудови. Оцінка ефективності реалізації моделі «відновного міста» потребує застосування системи індикаторів, що дають змогу відстежувати зміни у рівні соціальної згуртованості громади, конфліктності, якості взаємодії між громадянами та інституціями, а також результативності відновних практик. Такі індикатори мають охоплювати як кількісні, так і якісні параметри розвитку міського середовища на засадах принципів Restorative Justice, серед них: рівень соціальної довіри до міських органів влади, правоохоронних органів, соціальних служб і громадських інституцій; рівень конфліктності у громаді, соціальної інтеграції різних груп населення, рівень громадської участі у процесах відбудови міста та показники психологічного благополуччя громади⁴. Комплексне використання цих індикаторів дає змогу оцінити результативність впровадження відновних практик і коригувати політику міста з метою формування згуртованої та стійкої громади. Для прикордонного міста, такого як Чернігів, концепція «відновного міста» може стати важливим інструментом післявоєнної соціальної стабілізації та розвитку громади. Поєднання відновних практик, громадського діалогу, освітніх програм та участі жителів у відбудові міста сприятиме формуванню безпечного урбаністичного простору, навіть в умовах тривалих безпекових викликів⁵.

⁴ Pronko L. M., T. Kolesnik, O. Samborska. Activities of united territorial communities as a body of local government in the conditions of power decentralization in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. № 2. Volume 4. P. 184-190

⁵ Якісне відновлення: комплексний підхід у повосенній відбудові українських міст. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3870824-akisne-vidnovlennakompleksnij-pidhid-u-povoennij-vidbudovi-ukrainskih-mist.html>